

У. У.

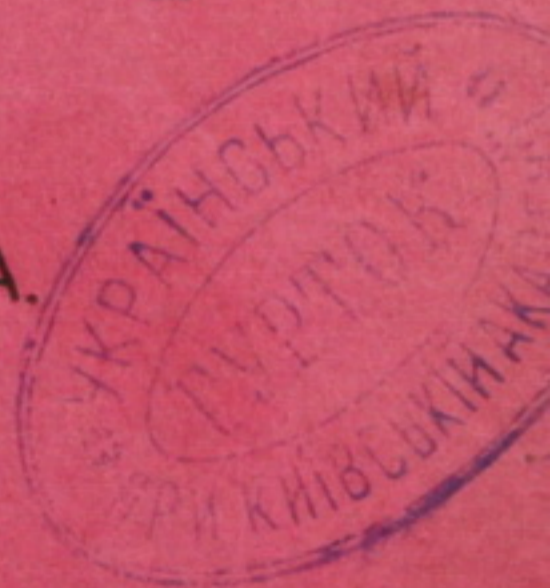
К. Квітка.

Права

що до виборів.

КНИЖКА ДРУГА.

— № 43. —

Ціна 5 коп.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Тизографія Ф. Вайсберга и П. Гершунина, Екатеринин. кан., 71—6.

1906.

У. У.

К. Квітка.

Права

що до виборів.

КНИЖКА ДРУГА.

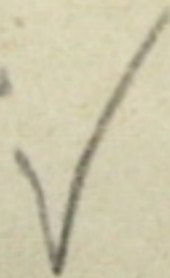
С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія Ф. Вайсберга и П. Гершунина, Екатеринин. кан., 71—6.

1906.

Центральна
наукова
бібліотека
АН УРСР

2908053 № 2

Передмова.

Від сього часу в Росії має бути „государственная дума“, се-б-то рада з виборних людей, котра має обмірковувати закони та роспис прибутків і видатків держави. „Государственная дума“ подібна до тих виборних рад, які єсть уже віддавна скрізь у Західній Європі. В Австрії така рада зветься *державною радою*, в Італії та Франції *палатою депутатів* (виборні люде зовуться депутатами), у Швейцарії *національною радою*, в Англії—*палатою громад*. Всі ті ради неоднаково уряджені—в кожній стороні свої закони і звичаї. Чим саме російська дума буде одрізнятися од тих європейських рад, про те в отсій книжці мови не буде, а буде тільки про те: 1) як одбуваються в *Західній Європі* вибори до тих рад і 2) що значить там депутат и яке він має становище.

Вище було сказано, що в різних сторонах ті виборні ради зовуться різно. Ми будемо вживати в сій книжці назву: „державна рада“, бо ся назва найкраща, і до неї звикла та частина нашого

народа, що живе в Австрії. Тільки памятаймо, що в Росії до європейської *державної ради* буде подібна *государственная дума*. Тее треба зазначити тим, що в Росії єсть іще „государственный совѣтъ“ — се, як перекласти по нашому, буде теж державна рада, тільки ж се зовсім щось инше. „Государственный совѣтъ“ у Росії складається з людей, котрих царь назначив за їх заслуги на службі. Доси в Росії тільки государственный совѣтъ розглядав закони і прибутки та видатки казни (державного скарбу); а від сього часу буде все тее розглядати вперед *государственная дума*, а потім *государственный совѣтъ*. Подібно до того, в Австрії, наприклад, закони розглядає спочатку виборна державна рада, а потім невиборна *палата панів*. Значить *государственный совѣтъ* у Росії тепер буде подібний до Австрійської палати панів.

К. К.

Всі громадяне держави не можуть з'їхатися разом в одно місце, щоб вибрати депутатів до державної ради. Через те звичайно для виборів розділяють усю землю держави на *округи*. Лехше всього було-б не розділяти землі на-ново для виборів, а установити, наприклад, щоб кожний повіт (уїзд) вибирав по одному депутату. Се було-б добре, як би по всіх повітах було однакове число людей. А сього ніде не буває: один повіт буває числом людей в кілька раз більший від другого. Тож як би кожний повіт вибирав по депутатові, то се було б не по правді, бо тоді голос того чоловіка, що живе в великому повіті, важив би менше, ніж голос чоловіка, що живе в маленькому повіті. Виборове право не було б тоді рівне. Тим то треба, щоб земля в державі була поділена особо для виборів на виборові округи таким способом, щоб по всіх округах було однакове число людей. Виборових округ буває в одній державі аж кілька сот, бо стільки ж депутатів сидить у державних радах. Найбільша в світі державна рада—се нижня палата в Англії, у котрій сидить 670 депутатів.

Коли виборова округа виходить завбільшки така, як наприклад повіт у Росії, то всім людям

трудно з'їхатися з цілої округи в повітове місто на вибори. Тоді виборову округу розділяють на *участки*, в кожному участку визначається містечко або село, в якому відбуваються вибори, потім в головному місті округи рахують усі голоси по цілій округі, і на кого подано більше голосів по цілій округі, той назначається депутатом од цілої округи.

В кожній округі складається *список* людей, котрі мають право іти на вибори і подавати голос. У Германії такий закон, що списки повинні бути порозвіщувані прилюдно за 4 тижні до виборів. Списки складають мійські (городські) і сільські управи. Всякий, хто побачить, що список неповний або несправедливий, має право жалітися, поки не пройде 8 день од того дня, коли виставлено списки. Всяка жалоба повинна бути розсуджена не пізнійше, як через два тижні. Подібний закон про списки виборців є і по інших сторонах.—Списки треба виставляти справді скрізь, де збираються люде: коло фабрик, коло волості, коло суду, на торзі, щоб кожний міг бачити, чи його вписано, чи ні; всякий має право подавати жалобу не тільки тоді, як побачить, що його не вписано, а й тоді, як побачить, що не вписано кого небудь другого. Людина, що живе десь на хуторі и не має охоти або змоги поїхати в село, може доручити кому небудь, щоб подивився на список і коли треба, щоб подав жалобу.

Всякий чоловік може об'явити, що він хоче

бути депутатом, і тоді він робиться *кандідатом*. Однак в Англії, Франції і ще в де-котрих сторонах порядок такий, що кандидатом робиться тільки той, про кого кілька громадян-виборців подадуть заяву, що вони хотять вибрати його за депутата; після таких заяв складають список кандидатів, і на виборах можна подавати голос тільки на тих, хто є в списку.

Кандидати перед виборами їздять по селах, скликають людей на збори (у Галичині збір людей для розмови про громадські справи називається по стародавньому: „віче“), викладають людям свої думки про всякі справи, роздають книжечки і листки, наліплюють на стовпах, мурах та барканах афіші, на яких списано, чого буде домагатися кандидат, як він буде вибраний за депутата. Се називається *виборова агітація*. Кандидат „агітує“, щоб його обрано за депутата. Звичайно, одному чоловікові трудно об'їздити всі села, коли в окрузі, наприклад, сто тисяч людей, а хоч би й успів, так людям мало того, що до їх приїде якийсь не знакомитий чоловік та промовить до них. Люде будуть боятися, що сей чоловік тільки просторікувати вміє, а діла не буде робити. або буде робити, та не те, що обіщає. Люде тоді поймуть віри кандидатів, коли знають добре його вдачу. А хто ж може так визначитися, щоб бути знакомитим сто тисячам людей, коли більша частина тих людей газет не читає, і що робиться по за рідним селом—не

відає?—В кожному селі люде повірять тільки своєму чоловікові, котрого добре знають. І через те може вийти так, що з кожного села люде подадуть голос на свого чоловіка; як же почнуть рахувати голоси по цілій окрузі, то вийде, що на одного кандидата подано 400 голосів, на другого 500, на третього стільки ж, а розмірно до всього числа голосів округи се так мало, що ні одного кандидата не можна буде назначити депутатом. Оттак певно часто лучалося б, як би не було політичних партий.

Партия політична єсть гурт людей, що мають однакові думки про політичні справи і бажають однакових перемін. Партий є на світі дуже багато; найдужчі партії суть: консервативна, ліберальна, радикальна і соціалістична.

1. *Консерватори* люблять старовину. Всякий раз, як між людьми починається поривання до переміни, до вільніших законів, консерватори шильнують, щоб, коли можна, не допустити до тої переміни, а коли вже не можна, так дбають про те, щоб переміна була невелика і щоб вона дуже по малу робилася.

2. *Ліберали* хотять переміни до вільніших законів, домагаються визволу всіх покривджених. Ліберали домоглися того, що тепер скрізь на світі знищено панщину. В тих сторонах, де утискають яку небудь віру, або закон дає одній вірі перевагу над другою, там ліберали домагаються, щоб усякій вірі була дана воля, і щоб усі віри були

рівні перед законом. В тих сторонах, де шляхта (дворянство) має які небудь привілеї, там ліберали вимагають, щоб ті привілеї скасовано і щоб по закону всі люде були рівні. В тих сторонах, де не вільно про все писати, друковати і прилюдно розмовляти, там ліберали домагаються, щоб усе те було вільно.

3. *Радикали* хочуть тих самих перемін, яких хочуть і ліберали, тільки ліберали часто згожуються, щоб переміни були менші і щоб вони йшли потроху, аби не було колотнечі і розруху, а радикали вважають, що і колотнечу збити добре, аби переміна була корінна і настала б скорійше. Радикали крім того вважають, що для добробуту народнього самої волі мало, а треба ще й таких законів, щоб не могло бути великої бідоти. Наприклад, такі налоги, як на горілку, на тютюн, на сахар, сірники, то-що, на думку радикалів треба зовсім скасувати, бо ці налоги для убогих тяжчі, ніж для багатих; треба установити на всякі прибутки такий налог, щоб багаті платили більшу частину свого прибутку, а убогі—меншу частину; хто дістає спадок (наслідство), щоб платив великий налог у казну, щоб казна не брала грошей за вчення в школах, гімназіях та університетах.

4. *Соціалісти* домагаються зараз того самого, чого й радикали, найбільше-ж домагаються таких законів, котрі б не давали фабрикантам вискувати робітників і такого закону, щоб робіт-

ники працювали не більше, як вісім годин у день. А згодом соціалісти хочуть перевернути теперішній лад і завести зовсім новий, такий, щоб земля, фабрики, заводи, машини, залізні дороги то-що стали громадською власністю.

В кожному місті, в кожному містечку, в кожному селі єсть люде такої думки, що їх можна назвати консерваторами, єсть люде такої думки, що їх можна назвати лібералами і т. д. Тільки ж поки, наприклад, ліберали розсіяні по всій країні, роблять кожний окреме, хто що може і хто що хоче, то хоч би їх було й багато, про те ліберальної *партиї* ще нема. Тільки тоді, як ліберали, що живуть по всіх усюдах, злучаться до купи, зложать одну громаду, щоб разом одностайно домагатися тих перемін, яких усі вони прагнуть, тільки тоді можна сказати, що в країні є ліберальна *партия*. В кожній державній раді сидять депутати різних партій, консерватори сидять праворуч від голови державної ради, ліберали — ліворуч; радикали і соціалісти — ліворуч з самого краю. Коли в державній раді лівих депутатів менше, ніж правих, тоді и не можна установити вільніших законів, а коли лівих депутатів більше, тоді державна рада перевагою голосів постановляє зробити такі переміни, яких хочуть ліві. Через те кожна партія найбільш над усе дбає про те, щоб у державну раду ввійшло якомога більше депутатів з сеї партії. Перед виборами кожна партія, зібравшись на з'їзд, радиться про те, кого в якій

окрузі треба виставити од себе кандидатом на виборах. Бувають і менші, окружні з'їзди партій, на них радяться про те, яким способом придбати своєму кандидатові більшу часть голосів.—Може в кожному селі сеї округи знайшовся б такий, наприклад, ліберал, що хотів би сам бути депутатом, так тоді, як всі схотять, то напевне ніхто не вийде депутатом. Коли ж ліберали вперед з'їдуться, порадяться і умовляться, щоб усім голосувати на одного, тоді вони можуть провести його в депутати. Тоді кожний ліберал, хоч би й сам хотів спробувати попасти в депутати, повинен зректися і поступитися перед тим, кого партія назначила кандидатом, бо як не поступиться, то вийде, що й на одного ліберала буде подано трохи голосів, і на другого, а тим часом який небудь ворог їхній—консерватор візьме гору, як усі консерватори одностайно подадуть голос на одного свого кандидата. Тим то всякий ліберал, коли він щиро дбає про громадське добро, щиро бажає, щоб його думки взяли верх, повинен, вихваляти перед людьми не себе, а того кандидата, якого партія назначила, повинен у своєму селі або кутку зібрати людей і пояснити їм, перш усього, чого домагається ліберальна партія, доводити, що саме ця партія може зробити людей щасливішими, як візьме гору, а тоді вже вмовляти людей, щоб голосували на ліберального кандидата. Кожний ліберал повинен і листки і книжечки роздавати про ліберальну партію, розклеювати

афіші, на котрих надруковано імя ліберального кандидата, щоб люде знали на виборах се імя. Словом, кожний ліберал повинен агітувати на користь кандидата, котрого визначила ліберальна партія.

Отож тільки тоді, як у країні є політичні партії, і кожна партія чинить агітацію, люде величезної округи можуть знати, на кого їм голосувати і кожний чоловік може знати, через що він подає свій голос на того кандидата, а не другого.

Звичайно, партії агітують не тільки під час виборів, а по всяк час. Кожний член партії вербує до неї нових членів, щоб партія зростала і дужчала, проповідує думки своєї партії, щоб ті думки запанували. Звичайно члени партії складаються грошима, на які партія видає книжки, газети, дають гроші на подорож тим членам партії, котрі вміють добре промовляти до людей, а не мають сами стільки грошей, щоб їздити по містах і селах своїм коштом. У Німеччині депутатам не платять грошей зо скарбу (з казни), так там соціально-демократична партія од себе платить своїм депутатам, бо як депутат чоловік убогий і перед тим, як його обрано за депутата, заробляв собі на хліб щоденною працею, то він би не мав з чого жити, бо не можна бути разом добрим депутатом і заробляти на хліб. Соціально-демократична партія в Німеччині має і свої каси взаїмної помочі, свої крамниці, то що.

Вертаймося до виборів. Перед виборами в кожній окрузі і в кожному участку настановляється *виборове бюро*, то б то гурток поважних людей, котрі одбирають голоси, пильнують, щоб голосували тільки тії, хто має право голосувати, пильнують, щоб ніхто не подавав голосу вдруге; в кінці бюро рахує голоси і оголошує, хто вийшов вибраним за депутата. З того видно, яка то важна річ, щоб у бюрі не було чиновників та людей, котрі б мали причину догоджати урядові. В Італії, як люде зберуться на вибори, то перш усього вибирають сами споміж себе бюро, а тоді вже се бюро береться орудувати виборами. Коли ж виборці сами не погодяться, тоді сідають за бюро гласні думи та члени управи (в Італії і по селах є установи, подібні до городських дум и управ). Так складаються участкові бюро. Потім з'їздяться по одному чоловіку з усіх участкових бюр, і з того складається окружне бюро, котре рахує всі голоси з усіх участків, лічить, на кого подано більше голосів і того оголошує депутатом. Дуже добрий закон недавно установлено в Аргентіні: там кожна партія має право вирядити свого чоловіка, щоб сидів коло бюро і наглядав, чи все буде робитися по правді. — Найбільше ж потрібно, щоби вибори одбувалися в великій хаті, щоб усякий охочий міг дивитися на те, як орудує бюро.

Всякому, хто має право голосувати, дається

картка, на якій написано його імя і прізвище (фамілія), і ся картка служить за документ перед виборовим бюро. Підійшовши чоловік до бюро подає свою картку, і голова бюро робить знак на спискові, що сей виборець вже подав голос. Передавати свою картку другому не дозволено.

Зразу може здатися, що то несправедливо. Як хто нездужає або має якийсь клопіт у господарстві і не може приїхати на вибори, то невже-ж він не може доручити другому подати замість себе голос?—Адже ж можна доручити другому піти замість себе до суду і там зробити все що треба?—Проте-ж на виборах ніяк не можна дозволити передавати свій голос другому, бо як би дозволити, то вийшло-б от що. Скрізь є чимало людей, которі не мають охоти ходити до виборів, бо їм байдуже про всякі політичні справи. Хто буде депутатом, такому чоловікові однаковісінько. Як до такого чоловіка прийде прибічник багатого кандидата і дасть йому грошей, то він може й передасть з охотою свій голос. Таким способом багатий кандидат міг би багато голосів зкупити. Щоб такого не було, для того законом не дозволено передавати другому свій голос.

Яким же саме способом виборці подають голос?—Єсть явні і тамні способи голосовання. Способи явного голосовання дуже прості: або люде, зібравши ся всі в один час до виборів,

розходяться на два боки: хто хоче кандидата, стає на один бік, а хто не хоче, стає на другий бік; або просто, хто хоче кандидата, здіймає руку въ гору; або виборці підходять по черзі до бюро і всякий голосно каже, якого кандидата він вибирає. *Явне голосовання* тим не добре, що пан може примусити своїх наймитів та арендаторів голосувати на того, кого пан хоче; так само фабрикант може примусити своїх робітників, всякий багач може примусити майстрів, котрим він дає багато заказів. В Англії до 1872 року голосували просто здіймаючи руку, і тоді там бували великі надсильства: наприклад, після виборів 1829 року володарь містечка Ньюварка вигнав з насидженихъ гнізд 587 жителів за те, що вони подали голос не на того кандидата, на якого він казав голосувати. Всяке підкупство теж легше вчинити при явному голосованні. 1830 року обрання двох депутатів у містечку Гаттон коштувало 180.000 фунтів стерлінгів (то-б-то півтора міліона карбованців). Голосуючи явно, чоловік не тільки зо страху або за гроші може подати голос не по совісті, а ще й з приязні, з подяки до свого добродія, або через те, що не хоче кого небудь зневажити. От з яких причин тепер мало не в усіх державах заведено *таємне голосовання*.

Єсть два способи таємного голосовання. Старий спосіб таємного голосовання зостався тепер тільки в Греції та Сербії (та ще в Росії на ви-

борах предводителів дворянства, волостних старшин, сельских старост то-що).

Сей старий спосіб ось який: становлять стільки скриньок або коробок, скільки є кандидатів. У кожній скриньці є дірочка. Всякий виборець підходить по черзі до кожної скриньки, в скриньку того кандидата, якого хоче вибрати, кладе білу кульку, а в інші скриньки кладе чорні кульки. Потім, як голосовання кінчиться, одчиняють скриньки, і в чийій скриньці буде більше білих кульок, той і буде депутатом.—По-французький кулька називалася в старовину „баллот“; з того слова пішло слово „баллотувати“—значить голосувати; „баллотівка“ значить голосовання. Тепер слово „баллотівка“ значить всяке голосовання, хоч би воно чинилося не через кульки, а иншим способом.

Сей старий спосіб таємного голосовання недобрий через те, що все таки можна підглядіти, хто яку кульку кидає, а ще більше от через що: виборець може вкинути білу кульку не одному тільки кандидатові, а й другому і третьому; инший виборець, що не дуже знається на політичних справах, то й просто кидає всім добрим людям білі кульки, а чорну кидає тільки тому, кого вважає за лихого або нечесного чоловіка. Тим і кандидати дивляться на вибори так, ніби тим способом громада оцінює його чесноту і добре ім'я. Через те часто виходить от що: виборці-консерватори повкидають білих кульок тому канді-

датові, кого вони вважають за найрозумнішого і найжвавішого поміж консерваторами; виборці-ліберали повкидають білих кульок найкращому з ліберальних кандидатів; а між кандидатами є такий, що хоч і не дуже розумний і не дуже жвавий, так за те доброї вдачі, нікого не зачіпає, з усіма живе в згоді, саме через те і живе з усіма в згоді, що не має своїх думок і ні з ким не сперечається, а так як кажуть: „куди вітер віє, туди я й хилюся“. Тому чоловікові накидають білих кульок і консерватори й ліберали, кожний подумає собі: „ну, сьому чоловікові напевне накидають усі чорних кульок, бо він не дуже розумний; а про те шкода людині зневагу завдати, вкину вже я йому білу кульку“. Почнуть рахувати—аж вийде, що найбільше білих кульок досталося чоловіку зовсім не здатному бути депутатом.

Єсть іще інша невигода в сьому способі. Коли буде такий порядок, щоб виборці виходили по одному, і поки один не обійде всіх скриньок, другі повинні сидіти й дожидатися, то се буде дуже загайно. А як буде такий порядок, що скоро один виборець одійде од першої скриньки і приступить до другої скриньки, так зараз слідом за ним другий виборець приступає до першої скриньки і так далі, тоді почнеться товкотнеча і тупотня і човгання, і буде такий нелад, що трудно буде пильнувати порядку і наглядати за виборцями.

Другий, новітній спосіб таємного голосовання такий: кожний виборець подає голові бюро записку, згорнену так, щоб не можна було прочитати, який кандидат там записаний. Голова бюро не розгортаючи кидає папірець у скриньку і зазначає на списку виборців, що сей виборець вже подав голос. Записка пишеться не в тій хаті, де одбуваються вибори, щоб люде не підглядали. Про сей спосіб звичайно говорять, що його не можна завести в тих сторонах, де люде здебільшого неписьменні. Про те-ж хто не вміє сам писати, той може попросити дома другого чоловіка, щоб той написав йому імя кандидата, і принести до виборової хати готову записку. Адже у всякого найдеться письменний приятель, такий що не одурить, пишучи записку, і не розголосить по людях, чию фамилію він писав.

Таким способом, то-б-то подаванням згорнених папірчиків, чинять вибори у Франції. У Германії до недавнього часу так само голосувалося. Однак через сей порядок не зовсім убезпечаеться тайність голосовання. Хоча закон приписує, щоб папірці були чисті, білі і не позначені нічим, про те-ж папірці можуть бути різні завбільшки або завгрубшки, можуть просвічувати або що. У Германії бувало й тако, що людям розсилено позначені папірці і загрожувано, щоб вони голосували на того кандидата, якого хоче начальство. Через те 1903 року в Германії заведено ще но-

війший порядок: виборець приступає до бюро, й йому дається непрозорий конверт (усі конверти повинні бути однакові на колір і навбільшки і навтовшки, і позначені тим самим штемплем). З цим конвертом виборець іде до особої хаті, або за перегородку і там на самоті вкладає в конверт свою записку, заклеює конверта, вертається і подає конверта голові бюро. Сей порядок вже зовсім убезпечає тайність голосовання, і він буде незабаром заведений у Франції, бо нагода депутатів вже зважила завести сей порядок.

Політичні партії роздають виборцям од себе записки, на яких надруковано ім'я фамилия кандидата партії. Се робиться не тільки для неписьменних виборців, а й для письменних, бо чоловік може забути ім'я або як небудь перекрутити, або хибно написати. Часто партії аж виряжають своїх людей, щоб роздавали людям записки, як ті входять у хату, де йдуть вибори. Виборець, коли не хоче, щоб інші знали, на кого він подає голос, то бере йдучи записки од усіх партій, а потім на самоті одну з них кладе у конверт.

Вибори повинні одбутися в один день; як голосовання кінчиться, то бюро зараз повинно почати рахувати голоси, хоч би було вже пізно, бо як би можна було одкласти лічбу на другий день, то трудно було би провірити, чи не вкрадено з скриньки кілька карток, чи не приходив хто небудь і не вкинув туди ще кілька карток за-

мість тих людей, що не прийшли на вибори. Вибори треба чинити од початку до кінця на очах у всіх, щоб ніхто не підозрівав ніяких шахрайств, щоб ніхто потім не мав права казати, ще депутат вибраний не по праву і не єсть справжній обранець народу.

У Франції, Бельгії, Італії і інших сторонах закон приписує, щоб вибори одбувалися неодмінно у неділю. Се дуже добрий закон, бо як вибори одбуваються в будень, то хазяїн може не пустити на вибори своїх наймитів, фабрикант—своих робітників. Та й самим господарям невигода кидати роботу в будень, особливо в жнива.

Звичайно народ тільки тоді може добре розміркувати, кого треба вибрати в депутати, коли в країні є громадянська воля, то-б-то коли по законам тої країни вільно всім збиратися, щоб обраджувати політичні справи, вільно єднатися в товариства, значить і в політичні партії, вільно друкувати і висловлювати прилюдно всякі політичні думки. Потім треба, щоб закон убезпечав незайманість особи—се значить, щоб нікого не можна було без суду замкнути в турму або заслати. Звісно, повної волі ніде на світі нема, і закони різних сторін більше або менш обмежують волю; однак вважається, що під час виборів треба, щоб було менше тих обмежень. Наприклад в Австрії про громадські зібрання закон такий, що хоч не треба прохати дозволу у начальства, так неодмінно треба заздалегідь оповістити поліцію про

те, де і коли буде зібрання; коли ж зібрання має бути для того, щоб порадитись про вибори, або щоб порадитись з депутатом, то й того оповіщення не треба.

Ми переглянули тут важніші закони, установлені у різних сторонах на те, щоб на виборах не могло бути ні примусу, ні кривди, ні оманни, ні шахрайства, щоб депутат був правдивим обранцем коли вже не всіх людей округи, так хоч тої частини, котра справді переважає, щоб невеличка купа багатих або пронозуватих людей не могла взяти гору над більшиною.

Як бачимо, сі закони дуже подроби і обачні. Та нема такого закону, якого би люде не ламали, тож і сі виборіві закони часом порушаються; часом люде і без злої волі нарушають їх, тим що не тямлять їх добре; нарешті бюро часом помиляється, як рахує голоси. Через те робиться *перевірка виборів*. В Германії сама державна рада перевіряє вибори і коли розсудить, що в якій небудь окрузі вибори одбулися не по закону, то має право скасувати ті вибори і тоді в тій окрузі вибори одбуваються в другий раз. В Англії перевіряє вибори особливий суд.

Коли при перевірці виборів або через чиюсь жалобу виявиться, що хто небудь зробив нечесний вчинок для того, щоб взяти гору на виборах, або щоб допомогти другому взяти гору, то винуватого віддають під суд.

Незаконні вчинки при виборах називаються *виборовими злочинствами*. У Німеччині наприклад признаються за злочинство такі вчинки:

1) Коли хто силою або принукою або якою кривдою перешкодить другому подати голос на виборах, надто як се зробить чиновник якою небудь погрозою.

2) Коли хто зробить яку небудь фальш під час голосовання.

і 3) Коли хто купить у другого голос або продасть свій голос.

По законамъ Аргентіни вважається за злочинство, коли хто заарештує виборця у день виборів,—хіба що спіймає його на гарячому вчинку. Се дуже добрий закон, бо наприклад в Галичині поліція дуже часто арештовує тих виборців, про котрих знає, що вони напевне подадуть голос на невподобного урядові кандидата. В Новій Зеландії вважається за злочин навіть те, як кандидат найме за гроші людей, котрі б їздили його вихваляти, і як кандидат на свій кошт привезе людей до міста, де одбуваються вибори.

Депутати вибираються перевагою голосів. Візьmemo такий приклад: кандидатів на виборах було четверо: Кравченко, Артюк, Масюк і Антонюк. В окрузі подано усього разом десять тисяч голосів. З того числа на Кравченка подано сім тисяч голосів, а на Артюка, Масюка і Антонюка по тисячі. Тоді звісно, депутатом буде Кравченко. А що, як би вийшло так, що на Кравченка подано тільки

чотири тисячі голосів, на Артюка три тисячі, а на Масюка і Антонюка по півтори тисячі? На такі случаї в різних сторонах є різні закони. Коли такий случай буде в Англії або в Сполучених Державах, або в Швеції, або в Норвегії, то по тамошнім законам на кого подано чотирі тисячі голосів, той і буде депутатом. А у Франції, Німеччині, Австрії і інших сторонах закон инший: там депутатом може бути тільки той, хто одержав більше голосів, ніж усі його противники разом, то-б-то більш, як половину всіх голосів; значить як всіх голосів подано десять тисяч, то депутат вважається вибраним тільки тоді, як на його подано п'ять тисяч голосів з лишкою. Коли ж ні один кандидат такого числа голосів не одержить, тоді в другий раз іде голосовання. Таке голосовання в другий раз називається *перекладом* або *переголосівкою*. Значить в Англії переголосівок не буває, а у Франції—бувають. Хоча за переголосівками проходить багато часу, про те французський порядок кращий, бо справедливійший. Щоб зміркувати, чим переголосівки добрі, візьмемо знову приклад, що в якійсь окрузі всіх голосів на виборах подано десять тисяч, з того числа на Кравченка чотири тисячі, на Артюка три тисячі, на Масюка і Антонюка по півтори тисячі. Тепер, скажемо, Кравченко—консерватор, Артюк—ліберал, Масюк—радикал, а Антонюк—соціаліст. Коли закон не дозволяє переголосівок, то вийде несправедливість, бо ті люде,

що подавали голос на Артюка, Масюка і Анто-нюка, всі хотять тим або другим способом домогтись більших або менших перемін, і всіх людей, що бажають перемін, виявилось в окрузі шість тисячів; чи ж то буде по правді, коли переважить Кравченко, котрий ніяких перемін не хоче? Хто подавав голос на радикала Масюка, той мав надію, що Масюк переважить; ну вже як він побачив, що нема надії на Масюка, то напевне волів би вже, щоб був вибраний ліберал Артюк, бо ліберал йому милійший, ніж консерватор. Так само і ті виборці, що подавали голос на соціаліста Антонюка, як би знали, що Антонюк все одно не вийде на депутата, то вже б зразу голосували на ліберала, а не на консерватора. Коли не буде переголосівки, то вийде, що депутатом од сеї округи вийде Кравченко, котрий має в сій окрузі чотири тисячі прихильників, а шість тисяч ворогів. Коли ж буде переголосівка, то перед сею переголосівкою ті люде, що подавали голос на Артюка, на Масюка і на Антонюка, зберуться, порадяться і погодяться на тому, щоб на переголосівці всім голосувати на одного Артюка, і от на переголосівці вже буде подано шість тисяч голосів на ліберала Артюка, і він переважить. З того видно, що хто щиро дбає про добро громади, той повинен неодмінно і на переголосівку знов приїхати, щоб подати знову свій голос, повинен намовляти других людей, щоб їхали на переголосівку і голосували на

доброго кандидата; треба умовляти і тих, хто в перший раз не ходив на вибори. Одно слово, агітація не перестає, а ще дужчає перед пере-голосівкою.

В Англії та Німеччині депутатам за їхню працю не платиться. Вважається, що орудувати державними справами,—то велика честь, кажуть теж, що як депутатам не платити, то в депутати підуть найкращі люде, котрі про себе не дбають, а тільки про громадське добро, як же платити, тоді всякі пройдисвіти будуть на виборах дурити людей прекрасними словами, аби дістатися в депутати та одбірати гроші. Се все можна було-б казати, як би всі люде мали статки та маєтки і не мусіли-б заробляти собі на хліб. Коли депутатам не платиться, то з того тільки чиниться кривда убогим. Чоловік, котрий живе з своєї щоденної праці, не може кинути своєї роботи і поїхати до столиці, де збирається рада державна. А тим часом саме ті люде, котрі сами заробляють на хліб, можуть бути в державній раді правдивими оборонцями робочого люду.

Через те, що в Німеччині депутатам не платиться, там багато й заможних депутатів живе по своїх містах та селах і тільки зрідка приїзжає до державної ради, як уже там щось дуже важне рішається.

Вибравши депутата чи мають люде право наказати йому, щò він повинен у державній раді говорити і чого повинен домагатися? Коли де-

путат буде в державній раді говорити і поводитися не так, як би хотіли виборці, то чи вони мають право скинути його з депутатства і вибрати зараз замість його другого депутата? Ні. Депутат—се не все одно, що повірений у суді. Повіреного можна перемінити, коли завгодно; повірений служить вигоді одного чоловіка або кількох і повинен все робити так, як йому буде доручено, а депутат служить не тим людям, котрі його вибрали, а цілій державі.

Возьмімо такий приклад. Люде якого небудь повіту просять свого депутата постаратися, щоб нову залізну дорогу проведено через їхній повіт. Чи депутат повинен вчинити волю своїх виборців? Повинен тільки тоді, коли вважає, що для цілої держави вигідно, щоб залізну дорогу проведено саме через той повіт. Коли ж він по совісті вважає, що для цілої держави вигідніше буде, як проведуть дорогу через інший повіт, то депутат не повинен старатися за свій повіт. Сторону розділяють на виборіві округи не на те, щоб кожна округа через свого депутата виторговувала собі якісь вигоди; сторону розділяють на виборіві округи тільки тим, що без сього не можна було-б вибрати депутатів, бо всі люде з цілої держави не могли-б з'їхатися в одно місто для виборів. Депутат не єсть повірений свого повіту; депутат єсть частина найвищої влади, котра повинна дбати про добро цілої держави.

Щоб доправитись залізної дороги в своєму

повіті або якоїсь иншої вигоди для свого повіту, люде повинні удаватися до *краєвих рад*. В Росії краєві ради називаються *земствами*. Земства на те й установлені, щоб вони дбали за потреби своєї губернії чи повіту.

Виборці можуть довго роздумувати перед виборами і розмовляти з кандидатом, щоб добре роздивитися, чи він має такі самі думки, як вони, чи ні, чи можна на нього впевнитися чи ні; а вже як депутата вибрано, тоді — край. Тоді зараз депутат робиться старшим над виборцями і вищим од них. Не депутати мають слухати виборців, а виборці, як піддані держави, мають слухати того, що депутати постановлять.

Се так само, як усяка виборна власть. Як вибирають, наприклад, суддю, то треба вперед, іще до виборів думати, чи він знає права, чи він справедливий чоловік; скоро ж його виберуть, вже він робиться властю, його присуд має силу закона і поки суддя не одслужить свої три роки, його ніхто не має права скинути. Як би не було сього права, то була би сваволя і безладдя. Як би суддя боявся, що його можуть зараз скинути, скоро який небудь його присуд не впадається людові, то тоді б не могло бути зовсім суда.

Над депутатом не повинно бути ніякого примусу. Він робить все по совісті. Може трапитися так, що перед виборами він викладав виборцям одну думку, а потім, порадившись з другими депутатами і послухавши їх розумних слів, пе-

ремінить свою думку. І тоді він не винен перед своїми виборцями.

Виборці тільки тим можуть осудити депутата, що не виберуть його в другий раз.

Вибираючи депутатів народ виявляє свою волю. Коли депутати вибираються не на довгий час, то тим убезпечается, що державна рада буде правити в згоді з народньою волею. Як вибори часто одбуваються, то се ще й тим добре, що ходячи на зібрання та слухаючи промов перед виборами люде навчаються політики, надто ті люде, що не вміють читати або не мають грошей виписувати газету.

Знов, дуже часто чинити вибори, наприклад, що року, не добре тим, що вибори однімають у народа багато часу і одривають од роботи; тай самій державній раді вибори перепиняють роботу на кілька місяців.

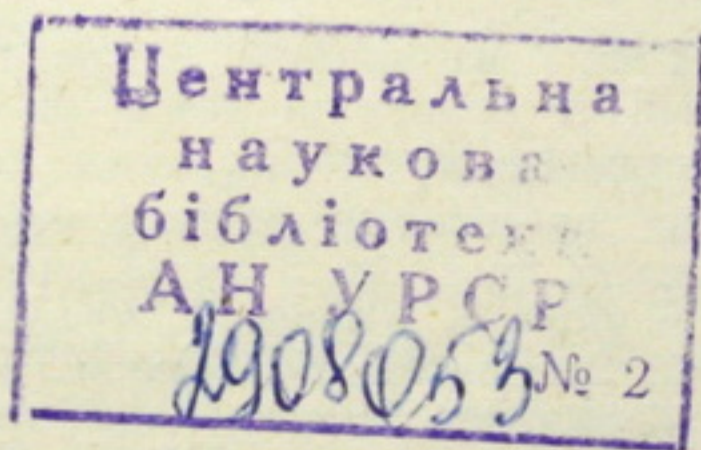
В Сполучених Державах Північної Америки вибори одбуваються що два роки, в Швейцарії—що три роки; у Франції та Бельгії—що чотири роки, в Німеччині—що пять років, в Австрії—що шість років, в Англії—що сім років.

У де-яких кантонах *) Швейцарії народ навіть на тих три роки не віддає себе зовсім під владу депутатів. Коли велике (визначене в законі) число громадян заявить, що державна рада орудує незгідно з волею народу, то тоді цілий

*) Кантони—то маленькі держави, що з них складається Швейцарська спілка.

народ голосує, чи не треба перемінити раду і вчинити нові вибори. Таким чином швейцарський народ може скинути разом всіх своїх депутатів; але одного депутата окроме од усіх і в Швейцарії не можна скинути.

Депутата єсть особа незаймана.—Се значить, що не тільки скинути з депутатства не можна, але не можна депутата ні арештувати, ні віддати під суд без згоди державної ради, поки державна рада не кінчить своїх справ. А за те, що депутат говорить у самій державній раді, його ніколи не можна віддати під суд, навіть тоді, як він уже перестане бути депутатом.

О П О В І С Т К И.

„УКРАЇНСЬКЕ БЖІЛЬНИЦТВО“.

Під редакцією Е. П. АРХІПЕНКА.

В продовженню рока виходить 8 №№. Кожний № в розмірі 1—1^{1/2} аркуша.

Головна мета журналу розповсюджувати на Україні думки про раціональне бжільництво (то б-то таке, яке матиме вь своїм ґрунті розумні начала).

Відповідно сьому в журналі будуть статті, котрі з'ясовуватимуть питання про природню історію бжіл; про ворогів та хворобя бжіл; про те, як доглядати за бжолами; про здобуткі від бжильництва; про уліки та темники; про те, які найкращі дльа вживання в бжильництві спідручники [струменти], про медові рослини та таке янше.

Окрім сього буде міститися все, що взагалі дотикується до зразкового пасічного хазяйства, а також будуть оголошуваться ріжні звістки і закордонні [чужоземні] новини по бжильництву. Книгоогляд. Відповіді редакції на запитання підписчиків. Об'явки.

Річна передплата з досиланням: у Росії — 1 карб., в чужоземні державі — 2 карб.

Передплатні гроші мають досилатися по адресі: Київ, Печерск, Миліонная, д. 9, кв. 3. А. К. Титаренко.

По справам редакційним звертатися в Петербург, Суворовській пр., д. 5, кв. 7.

Редактор-видавець А. П. Ефремова.

В Києві з 1 січня виходить.

„ШЕРШЕНЬ“

український гумористично-сатиричний тижневик з малюнк. і карикатур. на громадські и політичні теми, на взірець столич сатир. журналів.

„Шершень“ виходитиме що-п'ятниці. Ціна з пересилкою: на рік 4 карб., на пів року 2 карб. 30 к., на 3 міс. 1 карб. 20 к. Окреме число 10 к. За кордон 6 карб. В „Шершні“ працюватимуть: *письменники*,—Афінський Т., Бабенко І., Бабенко А., Будяк Ю., Вдовиченко М., Гребинюк І., Коваленко Олекса, Коцюбівський М., Маковей О., Нечуй-Левіцький Ів., Полтавка М., Півень Ол., Сивенький В., Стешенко І., Стефаник В., Тімченко Э., Українець Д., Федорченко Ів. Хохлич К., Чернявський М., Шершень Х., і багато інших. *Художники*: Бурячок І., Красіцький Ф., Різниченко В., Сластьон О., Тіхачек В., Яковлев М. (Косин) і янші. Передплата приймається: в Києві—книгарня „Кіевской Старини“ Безаківська, 14. Адреса редакції: Андреевський спуск 15, кв. 17. Виключне представництво дльа продажу на роздріб редакція „Народь“, Б. Владимирська, 30. Ціна за оголошіння 3 р. за стрічку петіта. 150 р. за стовпець.

Редактор-видавець В. Лозинський.

Громадська Думка

щоденна політична, економічна і літературна газета, виходить в Києві з 1-го січня (января) року 1906.

Громадська Думка даватиме щоденний огляд життя політичного, громадського, економічного і літературного на Україні, в Росії й по чужих землях; звістки про всякі світові події, цікаві нашим людям; поезії та оповідання, наукові фельетони і т. и.

Ціна газети **Громадська Думка**—на рік 4 карб., на пів року 2 карб., на 3 місяці 1 карб., на 1 місяць 50 коп. з пересилкою. За кордон на рік 9 карб., на пів року 4 карб. 50 коп.

Громадська Думка виходитиме що-дня, окім понеділків та після свят. Адреса редакції **Громадської Думки** — у Києві, Михайлівська ул., ч. 10.

Видає і за редакцію відповідає *Володимир Леонтович*.

Нова Громада

літературно-науковий місячник.

Нова Громада міститиме твори красного письменства (поезії, оповідання, повісти, драматичні твори), наукові й публіцистичні статі, огляди політичного і громадського життя на Україні й поза межами і т. и. **Нова Громада** має тих самих співробітників, що і **Громадська Думка**; виходитиме що-місяця книжками по 10 аркушів друку.

Ціна з пересилкою на рік 6 карб.; за кордон — 8 карб. 50 коп.; окрема книжка коштує 75 коп.

Адреса редакції **Новая Громада** — в Києві, Михайлівська ул., ч. 10.

Видає і за редакцію відповідає *Володимир Леонтович*.

Передплата на 1906 рік.

Рідний Край

часопись політична, економічна, літературна і наукова

виходитиме в 1906 році раз на тиждень, в форматі тижневих журналів по 8—16 сторін.

У часописі будуть ось які відділи:

1. Що потрібно для нашого народу, особливо для селян хліборобів і всіх трудящих людей.
2. Що діється на Україні, також в Галичині й на Буковині.
3. Що діється в цілій Росії. Звістки з столиць.
4. Що діється по чужих землях, що єсть там доброго, що й нам би годилося.
5. Звістки й звісти з різних городів і сел (про земства, товариства, про все що діється доброго і лихого).
6. Наукові статті і звістки (історія, література, медицина, ветеринарія, сільське хазяйство, промисли і т. д.).
7. Оповідання, вірші, фельетон.
8. Дрібні звістки (про заробітки, торги, ціни і т. д.).
9. Бібліографія.—Запитання читателів і відповіді редакції про всякі діла: судові, хазяйські та иньши.
10. Оповістки усякі.

Передплата за журнал з додатками на рік 3 карбованці, на місяць 35 коп. з пересилкою, окремі числа по 8 коп., додатки по 3 коп. без пересилки. За кордон на рік 5 карб. Окремі числа за кордоном по 10 коп.

Книгарям коміссіонних за передплату на рік 5⁰/₀. За продаж окремих №№—25⁰/₀, за кордоном 30⁰/₀.

Листи і гроші засилати треба під адресою: Полтава, Протопоповська ул., будинок Оксюза, № 41, (биля пошти) до редакції часописі „РІДНИЙ КРАЙ“.

Просимо усіх прихильників і читателів наших надсилати нам звістки про діяльність земств, городських дум, усяких товариств і організацій, звістки про постанови сільських і волостних сходів, селянських спілок і иньші новини.

Редактори одвічальні: { М. Дмитрієв.
Гр. Коваленко.

Видає Гр. Маркевич.

- № 29. Катерина, поэма *Т. Г. Шевченка* (зъ 15 мал.) ц. 5 к. (вел. 10 к.)
 № 30. Ходимо за Нимъ. *О. Кониського* (зъ 9 мал.) ц. 5 к. (вел. 10 к.)
 № 31. Винокъ (чытанка), *О. Билоусенка* (зъ 120 мал.) ц. 35 к.
 (вел. 60 к.)
 № 32. Сильськи прыгоды, (про выпасы), *Т. Рыльского* ц. 5 к.
 № 33. У дытыны головка болыть—у матери сердце, (якъ годуваты
 та доглядаты малыхъ дитей), *Г. Задёры* ц. 5 к.
 № 34. Пидъ землею, опов. про шахты (выд. 2-е, зъ 8 мал.)
М. Загирни. ц. 12 к.
 № 35. Оборонецъ покрывдженныхъ, опов. про Линкольна (зъ
 портрет.), *М. Загирни* ц. 10 к.
 № 36. Мале та розумне, опов. про мурашокъ (зъ 2 мал.)
П. Е. ц. 8 к.
 № 37. Середъ виноградаривъ пивденной Франціи, *С. Русовой*. (зъ
 10 мал.) ц. 6 к.
 № 38. Якъ видкрыто Новый Світъ, *Д. Дорошенка*. (зъ 7 мал.) ц. 6 к.
 № 39. Товарыськи крамныци, *В. Доманыцького* ц. 5 к.
 № 40. На громадській роботы, (про П. Кулиша), *Д. Дорошенка*. ц. 5 к.
 № 41. Працьовыти браты, (про Кырыла и Мефодія), *А. Ст—го*. ц. 5 к.
 № 42. Права що до виборів, *К. Квітки* ц. 5 к.
 № 43. Права що до виборів, *К. Квітки*, книжка 2-а ц. 5 к.

Брошюры, обозначенныя звѣздочкой * , получили одобреніе
 Министерства Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ.

Печатаются: Оповидачня про рослыны, *О. Степовыка*; Розмова про земни
 сылы. *М. Комаря*.

Готовятся къ печати: Державна рада и нови права, *П. Смутка*; Про
 участь народа въ справахъ державныхъ, *А. Волыния*; Нови царськи законы,
М. Комаря; Який бувъ ладъ въ Афинській держави, *М. Загирни*; Вашинг-
 тонъ, *М. Загирни*; Якъ книжки друкуються, *К. Гринченка*; Про посуху,
Тертычного; Про холеру *М. Левицького*.

На основаніи циркулярнаго предложенія Мин. Нар. Просвѣщенія
 попечителямъ учебн. округовъ, отъ 10 ноября 1901 г. за № 31977,
 книги спеціальнаго сельско-хозяйственнаго и технического содержа-
 нія, рекомендованныя, одобренныя или допущенныя Мин. Земл. и
 Гос. Им. для библіотекъ подвѣдомственныхъ ему низшихъ учебн.
 заведеній, допускаются также и въ училищныя и народныя библ.,
 подвѣдомств. Мин. Нар. Пр. („Прав. Вѣстн.“ 21 декабря 1901 г. № 278).

ГЛАВНЫЕ СКЛАДЫ ИЗДАНИЙ ОБЩЕСТВА: въ Сиб. — въ книжн.
 магаз. Н. Г. Мартынова (Александринская площадь, д. 5) и въ Кіевъ—
 въ книжн. маг. „Кіевской Старшны“ (Безаковская, 14), СКЛАДЪ
 ПРАВЛЕНІЯ: Сиб., Казанскія, 39, у-д-ра медицины Е. С. Грибникова
 Сверхъ того, изданія Общества можно получать во всѣхъ лѣгкихъ